

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПІДРОБКИ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ, ЯКА ПІДТВЕРДЖУЄ КОВІД-БЕЗПЕЧНІСТЬ

DETECTION OF SIGNS OF FAKE MEDICAL DOCUMENTATION CONFIRMING COVID SAFETY

У науковій статті розглянуто таке актуальне в умовах сьогодення питання, як виявлення ознак підробки ковід-сертифікатів, ПЛР-тестів та інших документів, що обов'язково використовуються в період Пандемії. Також, висвітлено окремі аспекти міжнародного досвіду виявлення підробки зазначених документів, що впливає на імідж не тільки закладів охорони здоров'я, а і всієї держави та ще раз підкреслює актуальність піднятої тематики. Розглянуто функціонування та взаємодія окремих служб, чия діяльність пов'язана з відшукуванням громадян, які використовують підроблені документи або виготовляють, збувають такі документи. Наголошено, що виявлення правоохоронцями справжніх порожніх бланків медлабораторій з відбитками печаток та підписами свідчить про можливість використання їх в подальшому для незаконного збагачення. Тому, при перевірці заповненого документа на перший погляд без ознак змін, але який не відображається в електронній базі, необхідно поставити перед експертом питання про послідовність нанесення штрихів друкованого тексту бланка, реквізитів, відбитка печатки та підписів. Проаналізовано бланки документів, які і необхідні в період пандемії, зокрема ковід-сертифікати та ПЛР-тести, а також документи, що дозволяють провести ідентифікацію та встановити належність ковід-документів конкретній особі. Ґрунтуючись на наукових досягненнях, виокремлені найбільш розповсюджені способи їх підробки, зазначені окремі ознаки, за якими співробітники правоохоронних органів можуть виявити невідповідність встановленому зразку або внесення змін в початковий зміст справжнього бланка. Враховуючи думки науковців, висловлено власні зауваження з приводу запобігання таких правопорушень. Зокрема, акцентовано увагу на відповідності національних стандартів до міжнародних, а також на проходженні правоохоронцями відповідного навчального курсу щодо сталих та оновлених способів виготовлення бланків документів та способів внесення змін в початковий зміст, забезпеченні взаємодії між органами, діяльність яких пов'язана з цим питанням. Всі зазначені досягнення підтверджуються статистичними даними та практичними прикладами.

Ключові слова: пандемія, коронавірус, заклади охорони здоров'я, ковід-сертифікати, ПЛР-тести, підроблені документи, ознаки підробки, бланки, реквізити.

The scientific article deals with such a relevant issue in today's conditions as identifying signs of forgery of covid certificates, PCR tests and other documents that are necessarily used during the pandemic. Also, certain aspects of the international experience of detecting the forgery of the specified documents are highlighted, which affects the image not only of health care institutions, but also of the entire state and once again emphasizes the relevance of the raised topic. The functioning and interaction of individual services, whose activities are related to the search for citizens who use forged documents or produce such documents, are considered. It is emphasized that the discovery by law enforcement officers of real blank forms of medical laboratories with imprints of seals and signatures indicates the possibility of using them in the future

for illegal enrichment. Therefore, when checking a filled-in document with no signs of changes at first glance, but which is not displayed in the electronic database, it is necessary to ask the expert the question about the sequence of strokes of the printed text of the form, details, seal impression and signatures. Document forms, which are necessary during the pandemic, were analyzed, in particular, covid certificates and PCR tests, as well as documents that allow for identification and establishing the ownership of covid documents to a specific person. Based on scientific achievements, the most widespread methods of their forgery are singled out, certain signs are indicated by which law enforcement officers can detect inconsistency with the established model or making changes to the original content of the original form. Taking into account the opinions of scientists, we have expressed our own comments on the prevention of such offenses. In particular, attention is focused on the compliance of national standards with international standards, as well as on law enforcement officers taking an appropriate training course on permanent and updated methods of producing document forms and methods of making changes to the initial content, ensuring interaction between bodies whose activities are related to this issue. All mentioned achievements are confirmed by statistical data and practical examples.

Key words: *pandemic, coronavirus, health care facilities, covid certificates, PCR tests, forged documents, signs of forgery, forms, details.*

Постановка проблеми. Ефективна боротьба зі злочинністю завжди була важливою задачею цивілізованого суспільства та показником розвитку держави. В умовах сучасності, зокрема, Всесвітньої пандемії, викликаній такими хворобами, як “Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2” (SARS-CoV-2), “Coronavirus disease” (Covid-2019), йдеться не тільки про загрозу здоров’ю населення, а і про появу нових правопорушень, передбачених кримінальним кодексом України. Недобросовісні громадяни наражають не тільки себе на небезпеку, а і завдають суттєвої шкоди державі. Йдеться про тисячі підроблених довідок та сертифікатів про вакцинацію, мільйони гривень. Серед них не тільки особи, які не мають відношення до сфери охорони здоров’я, а медичний персонал, який має доступ до електронної системи охорони здоров’я “eHealth”.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Науковим підґрунтям для дослідження використання спеціальних знань та дослідженню документів зробили видатні вчені-криміналісти: Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсенєв, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, Ф.М. Джавадов, А.В. Дулов, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, В.В. Лисенко, І.В. Пиріг, М.І. Порубов, М.В. Салтєвський, М.Я. Сегай, Е.Б. Сімаковф-Єфремян, І.Я. Фрідман, П.В. Цимбал, В.Ю. Шелітько, В.І. Шиканов, О.Р. Шляхов, М.Г. Щербаковський та інші. Але наукові розробки потребують постійного оновлення відповідно до сучасних потреб практики, розвитку технологій, тощо. В умовах сьогодення одне із перших місць займає стрімке розповсюдження коронавірусних інфекцій та зріст правопорушень, кваліфікуючим елементом яких є встановлення підробки документів, що потребує додаткових досліджень.

Мета даної роботи є висвітлення ознак підробки ковід-сертифікатів, ПЛІР-тестів та інших документів, що обов’язково використовуються в період Пандемії.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи медичної документацію, яка підтверджує ковід-безпеку, ми досліджуємо ковід-сертифікати, довідки про результати ПЛІР-тестів, записи щодо осіб, які пройшли вакцинацію але фактично не пройшли, тощо. Це паперові бланки, які виконані на звичайному папері та роздруковані за допомогою копіювально-розмножувальної техніки, але мають відповідні вимоги до заповнення. Так, у паперових документах про вакцинацію обов’язково мають бути такі реквізити: інформація про вид щеплення, кількість доз щеплення, підпис лікаря та печатка офіційної установи охорони здоров’я.

Аналіз кримінальних проваджень вказує що за невеликий період часу прослідковується стрімкий зріст злочинності в зазначеному напрямку. Так, за показниками офіційних статистичних даних Національної поліції України щотижня виявляється біля 100 таких фактів. Станом на жовтень 2021 року було зареєстровано 870 кримінальних проваджень за фактами шахрайства та підробки документів, а саме ковід-документації. Серед них підробка документів складає 92%, залишок у 8% стосується шахрайських дій, службової підробки, несанкціонованої зміни інформації, яка оброблюється в автоматизованих системах тощо [11]. В порівнянні з динамікою

інших злочинів, які можна відстежити на сайті Офісу Генеральної прокуратури України за місяцями та за календарний рік, це дуже великі показники. Але слід враховувати, що кримінальні правопорушення охоплюють не тільки ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», це також численні склади правопорушень за статтями: ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 362 «Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї», ст. 366 «Службове підроблення», ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням», ст. 190 «Шахрайство», ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів», тощо.

Перевірку сертифікатів мають право проводити працівники Держпродспоживслужби, Центру контролю та профілактики хвороб на місцях, а також патрульні у місцях великого скупчення людей, де може бути поширення хвороби (під час перевезень, відвідувань закладів, ринків, торговельних майданчиків). Національна поліція України спільно з Мінцифрою розпочали інтеграцію відповідного програмного забезпечення на планшети поліцейських для швидкої перевірки сертифікатів в «Дії», або сканувавши паперовий варіант [11]. Але, реалії вказують на той факт, що перевірити за базами даних не завжди є можливість. Тож, працівники повинні бути обізнані щодо сталих та оновлених способів виготовлення бланків документів та способів внесення змін в початковий зміст, забезпеченні взаємодії між експертними установами та правоохоронними органами щодо підготовки та призначення судових експертиз, можливостей вирішення тих чи інших питань, тощо.

Важливим є аналіз постанов про призначення судових експертиз та експертних висновків за кримінальними провадженнями за цим напрямом. Ґрунтовним аналізом ми встановили, що понад 60% використовувались справжні бланки та відбитки печаток з підписами, втім вносились реквізити осіб, що не мали право на отримання таких документів через те, що не проходили відповідні процедури (щеплення, здача біоматеріалу для дослідження, тощо). Залишок у 40% складають дві групи підробок: біля 7% мали ознаки часткових змін, тобто в бланки встановленого зразка вносились зміни різними способами, а 33% були повністю підробленими. Звісно, і зафіксовані факти підроблених електронних додатків, імітуючих роботу єдиного порталу державних послуг «Дія» з неправдивими даними. Але вони складають відносно невеликий відсоток і потребують окремого дослідження.

Отже розглянемо більш детально кожен із зазначених груп.

Бланки ковід-документації з ознаками змін в початковий зміст бланка являють собою справжні бланки, зі всіма необхідними реквізитами, але в яких відбувалось втручання різними способами. Це можуть бути всім відомі підчистка, дописка, домальовка, додруківка, вставка, виправлення, так і більш складні у виявленні травлення або змивання хімічними речовинами. В таких випадках важливо звертати увагу на перевірку інших документів, що дозволяють ідентифікувати особу, таких як паспорт, пенсійне посвідчення, водійське посвідчення, тощо, тобто тих документів, в яких є фотокартка. При цьому є можливість встановити відповідність заповнення одних і тих же граф, а також звернути увагу на наявність в цих графах певних ознак, що можуть викликати сумніви.

Розглянемо на що слід звертати увагу при часткових змінах документа, особливо якщо він має численні ознаки експлуатації у вигляді подряпин, плям, забруднень різного походження.

На перший погляд простий і в той же час вкрай розповсюджений спосіб підчистки. Методика позначає її як один із способів зміни первісного змісту документа, при якому штрихи, знаки або слова видаляються шляхом механічного впливу (тертям гумкою або за допомогою голки, леза тощо) [7]. В ковід-документації такої підробці підлягають графі дати дії документа. Тому слід ретельно оглянути їх не тільки при звичайному освітленні, а і на просвіт. Використовуючи наукові здобутки криміналістів ми намагались виокремити ознаки, які можуть бути в медичній документації, що забезпечує ковід-безпечність. Отже, при підчистці в зазначених документах будуть наявні такі ознаки: пошкодження структури поверхневого шару паперу, при якому спостерігається зменшення оптичної щільності, його розволокнення, втрата гляцю, пошкодження штрихів букв, прилеглих до ділянки підчищення, залишки від штрихів первинних записів, рельєф від видалених штрихів, сліди маскувального підчистки, тощо [12].

Дописка, домальовка, вставка, виправлення – все це різновиди одного способу, пов’язаного із внесенням додаткових штрихів, літер, слів в графі документа. При цьому вони будуть відрізнятися від іншого тексту за відтінком барвника, почерком, шириною штрихів, нахилом, подвоєнням штрихів тощо. Але ми хотіли привернути більшу увагу до іншої різновид даного способу часткових змін – додруковування, що пояснюється сучасними вимогами заповнення документів. Отже, це спосіб зміни первісного змісту друкованого тексту, при якому нові знаки вносять у вільні місця документа (поміж рядками, словами та знаками) [7]. Розуміючи сутність внесення змін, можемо визначити й ознаки, які з’являються в документі та які може визначити в звичайному освітленні без спеціального обладнання. Це різниця у насиченості та відтінку барвника, неоднакові розміри та малюнки однойменних букв і цифрових записів, нерівномірні інтервали між буквами і рядками, нерівна лінія рядка, наявність подвійних відбитків знаків [12]. Всі ці ознаки легко виявити уважно порівнюючи заповнені графі між собою.

Втручання в початковий зміст документа хімічними речовинами шляхом травлення (речовина штрихів знебарвлюється) або змивання (змив) – спосіб зміни змісту документа, при якому речовина штрихів тексту видаляється з поверхні документа за допомогою розчинників [7]. При цьому відбувається зміна кольору штрихів, що розташовані поряд із місцем травлення чи змивання, порушення проклеї паперу (втрата глянцевої, поява матових плям, тощо), порушення щільності паперу (наявність тріщин, розривів, відокремлення фрагментів паперу), наявність слабовидимих штрихів первинного змісту, люмінесценція речовини, що використовувалася для травлення, тощо [12]. Саме для виявлення таких ознак під час огляду документу криміналісти наголошують на необхідності застосування різноманітної техніки (портативні мікроскопи, лупи, освітлювачі) та методи дослідження, що не пошкоджують та не змінюють його. Наприклад, правоохоронець, який не має спеціальних знань у судовій експертизі, за допомогою ультрафіолетової лампи може швидко й точно визначити сліди втручання хімічної речовини на документі, які люмінесцюють яскравою плямою.

Розповсюдженим способом підробки є виготовлення всього документа (бланка, підписів, печаток) за допомогою кольорових копіювально-розмножувальної техніки. Але, при напрацюванні певних навичок, ознаки такого друку можна виявити навіть без збільшуваних приладів. Вчені зазначають, що струменево-крапельний принтер наносить зображення, які розрізняють за наявністю крапок-«клякс» різного кольору та розміру, які взаємонакладаються одна на одну. При виготовленні документа за допомогою лазерного принтеру зображення формується за рахунок однакових дрібних спечених частинок магнітного порошку (тонеру) правильної форми, які мають характерний блиск та з часом осипаються в процесі експлуатації (особливо в місцях перегину) [1]. В документах пластикового типу, що використовуються поряд з ковід-документацією (ID картки, посвідчення) допускається використання термотрансферного друку, який забезпечує плавний перехід кольорів, без растрових точок та без будь-яких рельєфних трас, але в паперових документах він не використовується.

Враховуючи технологічні особливості виготовлення документів та рекомендації наукової літератури, при роботі з документами не можна допускати впливу води чи розчинників, залишати їх під дією прямих сонячних променів, не допускати дії високих і низьких температур на нього, не робити будь-яких написів, не допускати перегинання й іншого втручання як у змістовну частину документа. Дотримання зазначених вимог забезпечує схоронність слідів, які в подальшому можливо досліджувати в якості об’єктів судової експертизи [4].

Такі специфічні та поглиблені знання в галузі документознавства необхідні правоохоронцям не тільки для перевірки документів та негайного виявлення правопорушника, а і для подальшого їх використання в якості доказів та призначення експертиз. Звісно можливості судових експертиз не безмежні, втім в даному випадку за допомогою технічної експертизи документів доречно вирішити питання щодо встановлення: способу виготовлення бланка та реквізитів документа; типу копіювально-розмножувальної техніки за виготовленими документами та її ідентифікація; фактів і способів внесення змін до документів та виявлення їх первинного змісту; способу нанесення відбитків печаток; ідентифікація кліше печаток за їх відбитками; і навіть таке складне питання як визначення відносної давності виконання документа.

Виявлення правоохоронцями справжніх порожніх бланків медлабораторій з відбитками печаток та підписами свідчить про можливість використання їх в подальшому для незаконного збагачення. Тому, при перевірці заповненого документа на перший погляд без ознак змін, але який не відображається в електронній базі, необхідно поставити перед експертом питання про послідовність нанесення штрихів друкованого тексту бланка, реквізитів, відбитка печатки та підписів.

Отже, не складно помітити, що експертні питання переважно стосуються дослідження реквізитів та способу виготовлення бланка. А аналіз експертних досліджень ковід-документації свідчить про використання копіювально-розмножувальної техніки в більшості випадків. Але статистика свідчить про велику кількість підроблених ковід-документів, яка, на наш погляд, пояснюється декількома причинами. По-перше, як ми розуміємо, бланки достатньо прості і не мають захисних елементів, які складно виготовити без спеціального обладнання. Держава не вимагає в таких документах застосування різних видів поліграфічного друку, мікротексту, голограмми, водяних знаків, мікрОВОЛОКОН, спеціального паперу, ультрафіолетового захисту тощо. По-друге, безмежний доступ до різних принтерів, легкість користування та відсутність реєстрації під час придбання такого обладнання сприяє численним підробкам. Третя причина, на яку науковці вже звертали увагу [2], це неврегульована діяльність штемпельно-граверних майстерень, що сприяє неправомірній діяльності виробників печаток (штампів) та вчиненню незаконних дій іншими особами. Як ми бачимо, обов'язкова реєстрація в базах даних також не є суттєвою перешкодою для правопорушників і результати їх діяльності виходять за межі держави та негативно позначаються на міжнародному рівні.

Так, Уряд Мальти заборонив в'їзд українцям на територію своєї держави через велику кількість виявлених фактів з підробки ковід-сертифікатів та ПЛР-тестів. Одне з офіційних американських видань *The New York Times* привернуло увагу на проблему підробки COVID-сертифікатів у Європі, зазначивши, що Україна страждає не лише на великий спалах захворювання, а й на масове підроблення документів про проходження вакцинації [15]. Ми не можемо вважати, це упереджене ставлення, тому що на території нашої держави під час перетину державного кордону чимало таких випадків. За даними Національної поліції України на початку листопада працівники Державної прикордонної служби лише за тиждень виявили 65 фактів підроблення результатів ПЛР-тестів та сертифікатів вакцинації від Covid-19. Фігурантами виступають особи з найрізноманітніших сфер діяльності. Так, в аеропорту м. Бориспіль у колишньої народної депутатки було виявлено сертифікат вакцинації від Covid-19 з явними ознаками підробки [11].

Задля боротьби із злочинними проявами деякі країни ЄС після перевірки ковід-документації в аеропортах використовують рандомний спосіб перевірки, згідно якого з усіх присутніх обирається декілька осіб, які здають експрес-тести і перевіряються на справжність наданої інформації в ПЛР-тестах.

Залучають також і фахівців в області судових експертиз. Так, Нідерландський інститут судової експертизи створив умови для співпраці в умовах значних обмежень в період Всесвітньої Пандемії. До роботи на місці події залучають персонал лабораторії як консультантів-криміналістів, які можуть бути посередниками між поліцією та судово-медичною лабораторією [3; 18]. По питанням підробки документів успішно взаємодіють МВС України та Інтерпол у формі обміну інформацією. Зокрема, інформацію до баз даних надають держави-учасниці, а використовують компетентні органи з метою вирішення поставлених завдань [17]. Плідні співпраця та використання більш-менш уніфікованих підходів до боротьби з підробкою документів можуть надати позитивні результати в роботі та відновити імідж нашої держави.

Висновки. Підсумовуючи наукову роботу щодо виявлення ознак підробки ковід-документів слід зазначити низку фактів, які можуть позитивно вплинути на боротьбу та попередження кримінальних правопорушень. Це приведення національних стандартів до міжнародних, введення більш суворих вимог до виготовлення бланків, забезпечення правоохоронцям відповідного навчання щодо виготовлення та заповнення документів, виявлення змін в початковий зміст, забезпеченні взаємодії різних відомств, служб, установ, організацій, чия діяльність пов'язана із ковід-документацією, з правоохоронними органами. Вживаючи дієвих заходів до вирішення зазначеної проблеми в різноманітних напрямках, можна досягти найбільш якісного результату в боротьбі з правопорушеннями, викликаними підробкою медичних документів, що підтверджують ковід-безпечність, а також розповсюдженню хвороб, що спричинили Пандемію.

Список використаних джерел:

1. Бідняк Г.С. Застосування спеціальних знань поліцейськими під час перевірки документів. *Науковий вісник приватного та публічного права*. Вип. 1 том 2. С. 130–133.
2. Бідняк Г.С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
3. Європейська мережа інститутів судової експертизи ENFSI https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/151021_enfsi_constitution.pdf

4. Криміналістичне документознавство: практ. посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов; за заг. ред. В.В. Бірюкова. К. : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2007. 332 с.
5. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В. Тимофєєва. К., 2007. 34 с.
8. Методика дослідження документів, виготовлених за допомогою лазерних принтерів – код державної реєстрації № 2.3.32 від 06.02.2009.
9. Методика дослідження документів, виготовлених за допомогою струминно-крапельних принтерів – код державної реєстрації № 2.3.31 від 06.02.2009.
10. Методика дослідження підписів / ДНДЕКЦ МВС України; уклад.: Меленевська З.С., Ковальов К.М., Шпакович Н.Г. К. 2009. 21 с.
11. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: www.npu.gov.ua/news/Informacziya
12. Патик Л.Л. Техніко-криміналістичне дослідження підробленого паспорта громадянина України. Підручник. К. : Центр учбової літератури. 2013. 142 с.
13. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
14. Про судову експертизу Закон України Редакція від 01.01.2021 № 4038-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
15. Тема підроблених COVID-сертифікатів в Україні. The New York Times. URL: <http://pressorg24.com/news?id=590420>
16. Технологія призначення судових експертиз : практ. poradnik / М-во внутр. справ України, Експертна служба, Харківський наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр ; [авт.-уклад. : С.І. Перлін, С.О. Шевцов, О.В. Кокорін]. Х., 2018. 103 с.: схеми, табл.
17. Черноус Ю.М., Лопата О.А.. Правові засади міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. *Криміналістичний вісник* № 1 (25), 2016. С. 6–12.
18. Forensic Awareness for Police First Responders. https://leed.cepol.europa.eu/mod/scorm/player.php?a=140¤torg=articulate_rise&scoid=280&sesskey=5DP1GOZmrl&display=popup&mode=normal